

SHASHMAQOM MUSHKILOT BO'LIMINING NAZARIY ASOSLARI

Muyassarxon Achildiyeva

Farg'ona davlat universiteti "San'atshunoslik" fakulteti
"Musiqqa ta'limi va madaniyat" kafedrası o'qituvchisi
muyassar1903@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola o'zbek xalqining bebaho oltin xazinasi hisoblangan "Shashmaqom" saboqlari xususida so'z boradi. Shuningdek, Shashmaqomning cholg'u qismlari borasida ilmiy-nazariy fikr va mulohazalar atroflicha maqolada aks etadi.

Kalit so'zlar: *Shashmaqom, tasnif, tarje', gardun, muxammas, saqil, shakl, kuy, madaniyat, xona, bozgo'y.*

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена урокам «Шашмакома», который считается бесценным золотым сокровищем узбекского народа. Также в подробной статье отражены научно-теоретические мнения и комментарии о музыкальных инструментах Шашмакома.

Ключевые слова: *Шашмаком, тасниф, таржеё, гардун, мухаммас, сақил, форма, мелодия, культура, хона, бозгой.*

ABSTRACT

This article is about the lessons of "Shashmaqom", which is considered a priceless golden treasure of the Uzbek people. Also, scientific-theoretical opinions and comments about Shashmaqom's musical instruments are reflected in the detailed article.

Key words: *Shashmaqom, classification, tarje, gardun, mukhamas, sakil, form, melody, culture, room, bozgoiy.*

Shashmaqom¹-jahon madaniyatining bebaho me'rosi. Undan har bir inson, irqi va e'tiqodidan qat'iy nazar, o'z qalbiga yarasha go'zallik topishi mumkin. Markaziy Osiyo xalqlarining o'tmishi, hozirgi va kelajak musiqiy madaniyatini Shashmaqomsiz ko'zga keltirish mumkin emas.

Mutal Burhonov

«Shashmaqomga Buxoroda katta e'tibor beriladi va xalq uni sevadi. Bunga 1923-yilda o'zim guvoh bo'lganman, Sayil bayramida hofiz Ota Jalol Nosirov ijrosidagi qo'shiqlarni minglab odamlar sel bo'lib tingladilar... Musiqani qanday tinglash va sevishga juda ajoyib misol bu!», (Viktor Aleksandrovich Uspenskiy xotiralaridan).

KIRISH

“Maqomlar sharq xalqlarida juda qadim zamonlardan mavjud bo‘lgan musiqa janridir. Ular bu xalqlarning o‘ziga xos musiqa boyliklari asosida kasbiy sozanda va xonandalar tomonidan yaratilgan va uzoq madaniy-tarixiy taraqqiyot jarayonida mustaqil musiqa janri sifatida yuzaga kelgan.”²

“Maqomlar nazariy va amaliy asoslarga ega bo‘lib, mazkur xalqlar musiqa san’atining ustazona uslubidagi namunasidir. Maqomlar, xususan o‘zbek va tojik xalqlarining ma’naviy mulki bo‘lmish Shashmaqom ko‘p asrlar davomida bu sohada olib borilgan ijodiy izlanishlarning samarasidir. Ustoz sozanda va xonandalar keyingi avlodlarga ko‘z qorachig‘idek asrab-avaylab bizgacha yetkazib kelgan maqom namunalari hozirgi kunda nafosat dunyosidagi eng zo‘r, beqiyos qiymatga ega bo‘lgan musiqa san’atimiz boyliklari sifatida chinakam xalq mulkiga aylandi.”³

Maqomlar Sharq xalqlari musiqasining asosini tashkil etadi. Shu sababli maqomlarni atroflicha o‘rganilishi musiqa madaniyatimiz tarixida muhim ahamiyatga ega. Maqomlar ma’lum tartibda yaratilgan turkumli musiqiy majmua bo‘lib, o‘tmish bastakorlik ijodiyotining o‘ziga xos sayqal berilgan turidir. Keng ma’noda esa maqomlar xalq musiqasi qomusidir. Chunki ularda, xususan Shashmaqomda, o‘zbek xalqi musiqasiga xos ohanglar, ritmik xususiyatlar, doira usullari, she’riyat bilan xalq ashula yo‘llarining bog‘lanish qoidalariga asoslangan qator jabhalar o‘z ifodasini topgan.

O‘rta asr Yaqin va O‘rta Sharq xalqlari musiqa ilmida maqom, asosan, “parda” tuzilmalari tushunchasini hamda ularga mos holda yaratilgan kuy va ashulalarni ifodalaydi. Maqomlar dastlabki davrda tarqoq shaklda rivojlandi, XIII asrda esa Safiuddin al-Urmaviy ularni o‘n ikki asosiy maqomdan iborat nazariy tizim shakliga keltirdi. XVII asrdan so‘ng *O‘n ikki maqom* tizimi inqirozga uchrab, uning negizida Sharq xalqlari orasida maqomlarning yangicha milliy va mahalliy shakllari vujudga kela boshladi. Xususan, XVIII asrning o‘rtalarida O‘rta Osiyoning yirik madaniy markazlaridan biri Buxoro shahrida saroy sozanda, xonanda va bastakorlari ijodiy-ijrochilik faoliyatida Shashmaqom uzil-kesil shakllanib, Buxoro maqomlari, Buxoro Shashmaqomi nomlarida ham yuritildi. O‘zbek maqom turlaridan Xorazm maqomlari, Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llari, shuningdek, yovvoyi (erkin ko‘rinishdagi) maqomlar, sunray, dutor yo‘llari va boshqalar Shashmaqom ta’sirida rivojlandi. O‘tgan zamon bastakorligida keng qo‘llanilgan amal, kor, naqsh, peshrav, savt,

²Исҳоқ Ражабов. “Мақомлар”, Т. 2006 й. 11-бет.

³Исҳоқ Ражабов. “Мақом асослари”, Т. 1992 й. 6-бет.

tarona, qavl kabi janrlarning noyob namunalari Shashmaqom tarkibida bizgacha yetib keldi.

O'rta Osiyoda yashab kelgan maqom turkumlarining eng so'ngi shakli bo'lgan Shashmaqom (forsiy – olti maqom) – o'zbek va tojik xalqlari musiqiy merosida markaziy o'rin tutgan maqomlar turkumi; parda, ohang, usul, shakl, uslub kabi vositalar bilan o'zaro uzviy bog'langan ikki yuz ellikka yaqin mumtoz kuy va ashulalar majmuidir. U bundan taxminan ikki asr ilgari (XVIII asr) shakllangan, muayyan shart-sharoitlarda musiqiy folklor hamda kasbiy musiqa yo'nalishlarida orttirilgan ko'p asrlik ilmiy ijodiy tajriba hamda izlanishlar natijasida yuzaga kelgan. Shashmaqom milliy hamda mintaqaviy mumtoz musiqa an'alarining tarixan uzun taraqqiyot jarayoni natijasida bir qator bastakorlar avlodi san'atining qomusiy mahsulidir.⁴

Maqom arabcha “joy”, “o'rin”, musiqa istilohida esa cholg'ularda tovush hosil etiladigan joy, ya'ni “parda” ma'nosini bildiradi. Maqom muayyan pardadan boshlanadigan lad tonallikni hamda ularga mos keladigan kuy va ashulalar majmuasini ifodalaydi. Bu tushunchalar turli davrlarda yashab kelgan maqomlarning hamma shakllarida ham o'z mazmunini birdek saqlab keldi.⁵

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Shashmaqom ilmining buyuk tadqiqotchisi Abdurauf Fitrat “O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi” kitobida hujjat va ma'lumotlarning dalili sifatida ikkita ulug' ustoz Ota Jalol va Ota G'iyoslarni jonli guvoh sifatida keltirib, Shashmaqom tarixi taxminan 150 yillik davrini ko'rsatadi. Demak, kitob yozilgan vaqtdan shu muddatni hisoblasak, XVIII asrning so'ngi choragi haqida so'z borayotganligidan ogoh bo'lamiz. Fitratdek o'ta talabchan tadqiqotchi mulohazalarida tasodifiylikka o'rin yo'q, albatta. XVIII asrning so'ngi choragi Buxoro xonlarining mang'itilar sulolasining taxtga o'tirish vaqtiga to'g'ri keladi va xurofiy ma'lumotlarga ko'ra, ushbu davrga kelib Shashmaqom bizga ma'lum bo'lgan hozirgi qiyofani olgan. Ammo Shashmaqom atamasining hujjatli dalili ilk bor Buxoroda XIX asrning birinchi yarmida yozilgan Muso Xo'ja Turkistoniy qalamiga mansub bayoz shaklidagi musiqiy risolada namoyon bo'ladi. Mazkur risola “Mutaqaddam va azizu mukarram ustozlardan meros qolgan musiqiy Shashmaqom ushbudir” degan so'zlar bilan boshlanadi.⁶

⁴Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси V-жилд. “М” ҳарфи., 341-бет.

⁵Исҳоқ Ражабов. “Мақом асослари”, Т. 1992 й. 6-бет.

⁶Шашмақом сабоқлари / О. Матёқубов мақоласи. Т. 2005 й. 16-бет.

Shashmaqom olti turli lادلarga moslab olingan va ularga asoslangan kuy va ashulalar yig'indisidan iborat. Shashmaqomning lad asosi olti turli bo'lsada, unga yaqin keladigan boshqa lادلarga mos kuylar ham kiritila bergan. Ayniqsa, bu narsa maqom sho'balalarining taronalarida yaqqol ko'rinadi. Ularda tonallikkina emas, balki lad tuzilmasi ham o'zlari mansub bo'lgan asosiy maqom yo'liga nisbatan o'zgarib turadi.

Shashmaqomga: Buzruk – (katta, ulug'), Rost – (to'g'ri, haqqoniy), Navo – (ohang, kuy), Dugoh – (ikki parda yoki ikkinchi parda), Segoh – (uch parda yoki uchinchi parda), va Iroq – (arab mamlakatlaridan birining nomi)maqomlari kiradi.

Olti maqomning har biri tarkibida taxminan 20 tadan 44 tagacha katta va kichik maqom yo'llari bor.⁷

NATIJALAR

Shashmaqom lad asosi haqida fikr yuritilar ekan, har bir maqomni tashkil etgan tovushqatorlarda tayanch tovush (parda) lari mavjud. Kuy yuqoriga tomon harakat qilib borganida tayanch nuqtalar alohida sezilib turadi. Ular quyidagicha:

Maqomlar	Mos keluvchi ladlar	Tayanch pardalar
Buzruk	“re” doriy va miksolidiy qo'shilmasi	I, II, IV, V, VI
Rost	“do” miksolidiy va ioniy qo'shilmasi	I, II, VI
Navo	“re” eoliy – “fa” ioniy qo'shilmasi	I, III, IV, V, VI
Dugoh	“re” miksolidiy	I, III, IV
Segoh	“re” doriy va eoliy qo'shilmasi	I, II, IV, V
Iroq	“lya” eoliy	I, II, IV, VII,

Buxoro olti maqomining har biri ikkita katta hajmli ichki tuzilmasi murakkab bo'limlardan iborat. Bulardan birinchisi Mushkilot – (lug'aviy ma'nosi qiyinchilik, og'irliklar) deb ataluvchi sof cholg'u bo'limi hisoblansa, ikkinchisi Nasr – (lug'aviy ma'nosi ko'mak, yordam, zafar, g'alaba, sochma asar) deyiluvchi ashula bo'limidir.

Cholg'u bo'limlaridagi kuy yo'llarining har biri mustaqil cholg'u qismlar hisoblanadi. Bular: Tasnif, Tarji, Gardun, Muxammas, va Saqil nomlari bilan yuritiladi. Bu kuylar o'zlari mansub bo'lgan maqomlar nomi bilan qo'shib aytiladi. Masalan, Tasnifi Buzruk, Tarjei Buzruk, Saqili Navo, Samoyi Dugoh, Muhammasi Iroq, Garduni Segoh va hokazo. Shashmaqomning bu cholg'u yo'llari kuy tuzilishi jihatidan juda murakkab va puxta yaratilganligi bilan ajralib turadi.

Shashmaqom turkumida jami 46 ta shaklan tugal kuy namunalari mavjuddir. Jumladan, Buzruk va Rostda – 7 tadan, Navo va Segohda – 8 tadan, Dugohda – 10 ta,

⁷Исҳоқ Ражабов. “Мақомлар”, Т. 2006 й. 150-бет.

Iroqda – 6 ta cholg‘u asarlar o‘zaro taqsimlangan bo‘lib quyidagi jadvalda nomlari ko‘rsatilgan:

BUZRUKDA	ROSTDA	NAVODA
1. Tasnifi Buzruk	1. Tasnifi Rost	1. Tasnifi Navo
2. Tarjei Buzruk	2. Garduni Rost	2. Tarjei Navo
3. Garduni Buzruk	3. Muxammasi	3. Garduni Navo
4. Muxammasi Buzruk	Rost	4. Nag‘mai Orazi Navo
5. Muxammasi Nasrullovi	4. Muxammasi Ushshoq	5. Muxammasi Navo
6. Saqili Islimiy	5. Muxammasi Panjgoh	6. Muxammasi Bayot
7. Saqili Sulon	6. Saqili Vazmin	7. Muxammasi Husayniy
	7. Saqili Rag-Rag	8. Saqili Navo
DUGOHDA	SEGOHDA	IROQDA
1. Tasnifi Dugoh	1. Tasnifi Segoh	1. Tasnifi Iroq
2. Tarjei Dugoh	2. Tarjei Segoh	2. Tarjei Iroq
3. Garduni Dugoh	3. Hafifi Segoh	3. Muxammasi Iroq
4. Peshravi Dugoh	4. Garduni Segoh	4. Saqili Iroq I
5. Samoiy Dugoh	5. Muxammasi Segoh	5. Saqili Iroq II
6. Muxammasi Dugoh	6. Muxammasi Ajam	6. Saqili Kalon
7. Muxammasi Chorgoh	7. Muxammasi Mirzahakim	
8. Muxammasi Hoji Xo‘ja	8. Saqili Bastanigor	
9. Muxammasi Chor Sarxona		
10. Saqili Ashkullo		

MUHOKAMA

Cholg‘u qismlarning to‘liq nomlanishidan shu narsa ayon bo‘ladiki, ularning bir qanchasi barqaror bo‘lib, deyarli hamma maqomlarda uchraydi. Bulardan ayrimlari bir necha har xil namunalardan iborat. Ba‘zi qismlar esa nodir bo‘lib, faqat birgina maqomga xos holda uchraydi.⁸

⁸“O‘zbek xalq musiqa ijodi” 2-qism. T. 2000 y. 28-bet

Shashmaqom cholgʻu yoʻllarining hammasi uchun yana bir xos narsa shuki, ularning ichki shakli asosan “xona” va “bozgoʻy” deb ataladigan kuy tuzilmalarining tartibli almashinuvi natijasida barpo etiladi. Ular bir yoki bir necha kuy jumlasidan tashkil topishi mumkin.

Xona – uy, xona maʼnosida, yaʼni “kuyni tashkil etgan tovushlar va uning boshqa unsurlari joylashtirilgan xona” maʼnosini bildiradi.

Doimiy yangilanish maqsadida rivojlanuvchi xonalar, tertsiya, kvarta, kvinta, oktava va undan ham balandroq joylashgan pardalarga sakrama harakat orqali koʻtariladi. Keyinchalik peshrav vositasi yordamida asarning bosh pardasiga silliq qaytadi. Buning mantiqiy natijasida takroriy bozgoʻyning kuy mavzui kelishi tayyorlanadi.⁹

Bozgoʻy (kuyning qaytarma boʻlagi) esa, kuyning takrorlanadigan qismi (refren) boʻlib, xonaning har bir aylanishidan soʻng qaytariladi. Koʻpincha, kuyda qancha xona boʻlsa, shuncha bozgoʻy boʻladi. Baʼzan bozgoʻylar har bir xonadan keyingina emas, balki ularning bir nechtasidan soʻng yoki birinchi xonadan oldin ham kelishi mumkin.¹⁰

Maqomlarning cholgʻu yoʻllarini tashkil etgan xona va bozgoʻylar kuy xarakatida va ularning rivojlanishida muhim oʻrin tutadi. Kuy xonalar vositasi bilan takomillashadi va mazmunan boyiydi. Bozgoʻylar esa, sheʼriyatdagi aruz shakllarida uchraydigan takroriy misralar – tajribandlar kabi musiqiy fikrni yakunlab, umumlashtirib beradi.

Shashmaqomning cholgʻu boʻlimidagi asosiy lardan birinchisi, balki har bir maqomning bosh cholgʻu qismi boʻlmish tasnifdir. *Tasnif* – arabcha soʻz boʻlib, “sinflashgan”, “tabaqalashgan”, “yaratilgan”, kabi maʼnolarni bildiradi.

Shashmaqom majmuasida jami 6 ta tasnif mavjud (7-betga qarang). Barcha tasniflarning parda tuzilmalari hamda kuy mavzulari boshqa-boshqa boʻlsa-da, doira usuli zarblari deyarli bir qolipda. Shu bois uning shakli musiqachilar orasida koʻproq “tasnif usuli” deb yuritiladi. Tasnifning takt-ritm oʻlchovi $\frac{2}{4}$, boʻlib, ular maqomlardan kuy harakati jarayonida oʻzgarmaydi. Tasniflarning doira usullari, asosan, bir xil boʻlsada, baʼzan kuy xarakteriga qarab qisqaroq shaklda ham kelishi mumkin.

Shashmaqom cholgʻu yoʻllaridan oʻrin olgan jamiki cholgʻu kuylar xalqimiz koʻnglidan joy olib xalq orasida keng koʻlamda mashhurdir. “Shashmaqom cholgʻu kuylari xalqimizning turli badiiy-estetik ehtiyojlari uchun xizmat qilib, hatto xalq

⁹Oʻsha adabiyot. 31-bet

¹⁰Исҳоқ Ражабов. “Мақомлар”, Т. 2006 й, 166-бет.

shodiyonalarida, to'ylarida, bayramlarida ularning madaniy talablarini qondirib keldi. Shu o'rinda surnaylarda ijro etib kelingan Navo, Dugoh, Segoh va Iroq maqom yo'llarini eslatishning o'zi kifoyadir".¹¹ Shu kabi kuylar inson ruhiyatigaijobiy ta'sir etib, yurakdagi dardlardan forig' etadi. Xissiyotni junbushga keltirib, ko'ngilga malham bo'lishga, chuqur o'y hayollarga toldirish kuchiga egadir. Bunga sabab maqom yo'llarining xalq musiqasi boyligi asosida yaratilganidir.

XULOSA

Shashmaqom cholg'u bo'limidagi kuy yo'llarining eshituvchilarga to'g'ri yetib borishi, ularga zavq va lazzat bag'ishlay olishi uchun cholg'uchi yuksak malakaga ega bo'lishi lozim. Agar maqom yo'llari har tomonlama yuksak-badiiy saviyada ijro etilmasa, shinavandalarga yetib bormasligi ham mumkin.

Ushbu Shashmaqom cholg'u kuylari ham asrlar davomida avloddan-avlodga, ustozdan-shogirdga va nihoyat bus-butun holda bizgacha yetib keldi. Uni ko'z qorachig'imizdek avaylab asrash, ezozlashimiz kerak. Negaki milliy mumtoz musiqasi me'rosimizni unutmoqlik bu o'zlikni unutmoqlik bilan barobardir. O'ylaymizki, biz kabi yosh mumtoz musiqasi ixlosmandlari bu maqom san'atini puxta o'rganib, kelajak avlodlarga to'laligicha yetkazib beramiz degan, umiddamiz.

REFERENCES

1. И. Ражабов. «Мақомлар масаласига доир». Тошкент. 1963 й.
2. «Шашмақом» I жилд., Нотага олувчи: Ю.Ражабий., 1966й.
3. И.Ражабов. «Мақом асослари» Тошкент., 1992 у.
4. И.Ражабов. «Мақомлар». Тошкент., 2006 й.
5. А.Фитрат. «Ўзбек классик музикаси ва унинг тарихи».,Тошкент.1993 й.
6. О.Матёкубов. «Мақомот». Тошкент., 2004 й.
7. О.Матёкубов. «Шашмақом сабоқлари». Тошкент., 2005 й.
8. И.Ражабов. «Мақомлар». Тошкент., 2006 й.
9. О.Матёкубов. «Шашмақом сабоқлари» 3-тўплам., Тошкент., 2007 й.
10. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. V жилд., "М" ҳарфи.
11. «Ўзбек халқ музикаси V том» Тўпловчи ва нотага олувчи Ю.Ражабий.
12. Arzimatova, I. M. (2020). Spiritual Culture Of Personality And Artistic And Aesthetic Changes. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(11), 160-165.
13. Arzimatova, I. M. (2022). Relationship Of Aesthetic Culture And Spirituality Of Personality. *The American Journal of Applied sciences*, 3(02), 100-104.

¹¹Исҳоқ Ражабов. "Мақомлар", Т., 2006 у.,319-бет.

14. Arzimatova, I. M. (2021). Women's Rights in Government of a Democratic Society. *Eurasian Scientific Herald*, 2, 23-27.
15. 4. Arzimatova, I. (2022). THE MAIN ASPECTS OF THE MORAL AND AESTHETIC CULTURE OF THE LEADING CADRES IN THE NEW STAGE OF DEVELOPMENT OF SOCIETY. *Oriental Journal of Social Sciences*, 2(1), 63-72.
16. Arzimatova, I. M. (2021). The Role of the Family Environment in Personal Education. *International Journal of Culture and Modernity*, 10, 13-17.
17. Arzimatova, I. M., & Muminov, J. (2021). Information Of The Educational Process And Education Of A Developed Generation. *The American Journal of Interdisciplinary Innovations Research*, 3(04), 36-41.
18. Madimarovna, A. I., & Madaminovich, M. J. (2020, December). The place of aesthetic and artistic culture in the spiritual life of society and the individual. In *Archive of Conferences* (Vol. 10, No. 1, pp. 177-178).
19. Madimarovna, A. I. (2020). The Role of Art in Youth's Aesthetic Education. *Cross-Cultural Communication*, 16(1), 121-123.
20. Madimarovna, A. I., & Madaminovich, M. J. (2020, December). THE ISSUE OF FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL VIRTUES IN YOUNG PEOPLE. In *Archive of Conferences* (Vol. 10, No. 1, pp. 175-176).
21. Madimarovna, A. I. (2022). The Role of Managers with Modern Knowledge in Improving Management Efficiency. *International Journal of Culture and Modernity*, 14, 78-81.
22. Arzimatova, I. (2019). Art industry development of society and society culture. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(1), 129-134.
23. Adiljanovna, A. M., Nurullaevna, N. M., Abdumalikovna, Y. D., Sharobidinovich, M. J., Abdujalil Abduvalio'g'li, A., & Behzod Asqaralio'g'li, T. (2021). Academic Yunus Rajabi and His Scientific Heritage. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 9092-9100.
24. Achildiyeva M, Xojimamatov A, Ikromova F (2022) Shashmaqom saboqlari: "Navo" maqomi xususida. *INTERNATIONAL JOURNAL FOR ENGINEERING AND MANAGEMENT RESEARCH* 11(01) 55-58
25. Achildiyeva M, Ikromova F (2021) ABOUT MAHMUDJON TOJIBOYEV'S PEDAGOGICAL ACTIVITY GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) 9(5) 240-244
26. Achildiyeva M, Ikromova F (2021) TANBUR ONE OF ANCIENT INSTRUMENTS GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) 9(6) 302-308

-
27. Achildiyeva M, Ikromova F(2022) CHOIR ART IN UZBEKISTAN BOTIR UMIDJONOV (EURASIAN JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES 7 54-56
28. Achildieva, M., Ikromova, F., Abutolipova, M., & Khaydarova, O. (2021). THE THIRD RENAISSANCE TOWARDS ASCENDING.
29. Maxfuzakhon Karimova, Muyassarkhon Achildiyeva, Farangiz Ikromova (2021) USE FROM REDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN MUSIC LESSONS EUROPEAN SCHOLAR JOURNAL “An open access, peer reviewed multidisciplinary journal” 2 (4) 460-463
30. Achildiyeva, M., & Madalieva, D. (2020). Uyghur folk singing genre. *International Journal on Integrated Education*, 3(11), 222-226.
31. Ikromova F O‘ZBEKISTON XALQ HOFIZI OCHILXON OTAXONOVNING HAYOT YO‘LI CHIZGILARI. INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE Vol. 1 No. 3 (2022): 151-156
32. Achildieva, M., & Ikromova, F. (2022). РЕЙНГОЛЬД ГЛИЭР ВА ТОЛИБЖОН СОДИҚОВНИНГ «ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН» ОПЕРАСИДА МАҚОМ ЙЎЛЛАРИНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ. *Science and innovation*, 1(C4), 23-28.
33. Хожимаматов, А., & Икромова, Ф. (2022). МУСИҚИЙ САҲНАВИЙ АСАРЛАРНИНГ ИЖРОЧИЛИК МУАММОЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН КОМПОЗИТОРЛАРИ ИЖОДИ МИСОЛИДА). *Science and innovation*, 1(C4), 29-33.
34. Ikromova, F. (2022). SHASHMAQOMDA TURKUM ASAR TARONALARI. *Science and innovation*, 1(C4), 34-37.